

ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ СТРАХУВАННЯ ЖИТТЯ В УКРАЇНІ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

PROBLEMS OF LIFE INSURANCE IN UKRAINE AND WAYS TO SOLVE THEM

На сьогоднішній день страхування – це джерело збагачення економіки держави, а не тільки інструмент фінансового захисту. У статті досліджено сутність страхування життя та актуальність розвитку страхування життя в Україні. Страхування життя – це страхування, що передбачає захист майнових інтересів застрахованої особи, пов'язаних з її життям та смертю. Досліджено аналіз страхового ринку. Проаналізовано обсяг загальних активів страховиків, структуру прийнятих активів, страхові премії та страхові виплати страхових компаній, обсяги сплачених страхових виплат. Надано перелік найбільших ризикових страховиків за валовими преміями, страховиків життя за преміями, страховиків життя за виплатами. Тому головним завданням стає визначення ряду проблем, які не дають страхуванню життя розвиватися на тому ж рівні, що і в розвинених країнах. Запропоновано низку необхідних заходів для підвищення ефективності функціонування сфери страхування життя в Україні.

Ключові слова: страхування життя, страховий ринок, страхові компанії, активи страховиків, страхові премії, страхові виплати.

Today, insurance is a source of enrichment for the state's economy, not just an instrument of financial protection. The article examines the essence of life insurance and the relevance of life insurance in Ukraine. Life insurance is insurance that protects the property interests of the insured person related to his life and death. In order to insure the life of any person, you need the presence of insurance interest in it from the insured. The analysis of the insurance market is investigated. The insurance market showed a moderate increase in the volume of eligible assets and insurance reserves. At the same time, the assets of life insurers are constantly growing, despite the corona crisis. As for the assets of Non-life insurers, there is a slight reduction. The volume of total assets of insurers, the structure of accepted assets, insurance premiums and insurance payments of insurance companies, the amount of paid insurance payments are analyzed. The structure of eligible assets consists of more than 50% of bank deposits. This is due to both profitability and a detailed study of the supervision of the encumbrance and availability of such deposits and not including them in eligible assets. Stably high share in eligible assets belongs to real estate, which is partly represented by land and residential real estate, which are regularly revalued. The life insurance market is not large and has a high concentration, so a list of the largest risk insurers by gross premiums, life insurers by premiums, life insurers by benefits. At the same time, at the moment there are a number of problems in the Ukrainian insurance market that do not allow this type of activity to develop at the same level as in developed countries. The solution of the selected problems is possible only by combining the efforts of the state and insurance companies. A number of necessary measures have been proposed to increase the efficiency of life insurance in Ukraine. Namely: to enable insurance companies to participate in solving social problems, the state should increase the requirements for insurance companies and the necessary interesting and attractive insurance programs that would meet the needs of the population, would respond to new social problems.

Key words: life insurance, insurance market, insurance companies, insurers' assets, insurance premiums, insurance payments.

УДК 368

DOI: <https://doi.org/10.32843/infrastuct66-34>

Рудь І.Ю.

к.е.н., доцент,
доцент кафедри економіки,
менеджменту та фінансів
Миколаївський національний університет
імені В. О. Сухомлинського

Алексеева О.С.

магістр
Миколаївський національний університет
імені В. О. Сухомлинського

Rud Inna

V. O. Sukhomlynskyi National University
of Mykolaiv

Aleksyeyeva Olena

V. O. Sukhomlynskyi National University
of Mykolaiv

Постановка проблеми. Сучасний етап розвитку світової економіки та міжнародних відносин, зумовлює необхідність розвитку страхового ринку з урахуванням світового досвіду та національних особливостей. Страхування життя є ідеальним інструментом для довгострокових інвестицій, надійність та ефективність якого доведена десятирічним досвідом інвестування в багатьох країнах. Тому важливою проблемою залишається розвиток ринку страхування життя в Україні, вирішення якої допоможе знайти шляхи ефективнішого захисту особи або її родини від економічної нестабільності

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

В науковому світі є багато різних спроб визначити сутність та зміст організації та розвитку ринку страхування життя. Серед авторів, які займалися цим, слід назвати таких, як Н. Адамчук, В. Базилевич, Н. Внукова, С. Осадець. Такі ж вчені, як А. Гвозденко, Л. Горбач, М. Мних, В. Шахов, Я. Шумелда, визначають ринок страхування життя

найкращим інструментом для інвестиційних вкладень в країнах Західної Європи. Однак питання розвитку ринку страхування життя недостатньо досліджені. Тому можемо зазначити, що дослідження у цьому напрямі є запорукою ефективного розвитку не лише ринку страхування життя, але й страхових компаній.

Постановка завдання. Мета дослідження полягає у визначенні особливостей, проблем та перспектив розвитку у сфері страхування життя для пошуку шляхів покращення ситуації на страховому ринку України.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Страхування життя – це вид особистого страхування, який передбачає обов'язок страховика здійснити страхову виплату згідно з договором страхування у разі смерті застрахованої особи, а також, якщо це передбачено договором страхування, у разі дожиття застрахованої особи до закінчення строку дії договору страхування та

(або) досягнення застрахованою особою визначеного договором віку [6].

Страховання життя – це страхування, що передбачає захист майнових інтересів застрахованої особи, пов'язаних з її життям та смертю. Цей вид страхування дозволяє людині вирішити низку соціально-економічних проблем. Ці проблеми можна розділити на дві частини: фінансові та соціальні. Реалізація соціальних сприяє накопиченню та зберіганню коштів, відноситься до будь-яких подій у житті застрахованої людини. Реалізація фінансових є захистом інтересів застрахованої особи у разі смерті у грошовому еквіваленті [1].

Для того, щоб застрахувати життя будь-якої особи, потрібна присутність страхового інтересу до неї у страхувальника. У страхувальника він буває до свого життя, у роботодавця – до життя своїх підлеглих, у подружжя – до життя одного, у батька – до життя дитини, у кредитора – до життя позичальника. В Україні страхування життя стрімко розвивається, але ще дуже помітно відстає за ключовими показниками від економічно розвинених країн.

За даними Нацкомфінпослуг, на 31.03.2019 обсяг загальних активів страховиків становив 63,1 млрд грн, що на 15,7% більше в порівнянні з відповідним показником на кінець I кварталу 2018 року. Величина активів, визначених відповідно до статті 31 Закону України «Про страхування», збільшилась на 19,2% до 41,47 млрд грн. У 2021 році обсяг активів страховиків становить 65 млрд. грн та суттєво не змінюється останніми роками. Це пов'язано з виходом значної кількості страховиків з ринку. За 12 місяців 2021 року страховий ринок продемонстрував помірний приріст обсягів активів (+5,7%), прийнятних активів (+8,9%) та страхових резервів (+11,7%). Традиційно, приріст зазначених показників був забезпечений більшою мірою за рахунок зростання у сегменті life (активи +13,4%; прийнятні

активи +16,1%; страхові резерви +16,2%). При цьому активи life-страховиків зростають постійно, не дивлячись на коронакризу. Щодо активів Non-life – страховиків, то спостерігається їх незначне скорочення [4].

Якщо проаналізувати активи ринку не в цілому, а в розрізі активів страховиків, які залишились на ринку, то такі страховики постійно зростають. Абсолютний розмір прийнятних активів постійно зростає та на 01.07.2021 вже перевищував 50 млрд. грн (на 01.01.2020 року – 42,7 млрд грн.). Частка прийнятних активів в загальній сумі активів також зросла та складає 77% (на 01.01.2020 року – 67%).

Структура прийнятних активів на понад 50% складається з банківських депозитів та ОВДП. При цьому спостерігається перетікання депозитів в ОВДП з початку 2020 року. Це пов'язано як із дохідністю, так і з детальним дослідженням наглядом обтяженості та наявності таких депозитів і неврахування їх до прийнятних активів. Стабільно висока частка в прийнятних активах належить нерухомості (9,1%), що частково представлена земельними ділянками та жилою нерухомістю, які регулярно переоцінюються.

З 01.07.2020 року страховий ринок зменшився на 46 страховиків, або на 21%. З них тільки 8 компаній були виведені з ринку примусово як захід впливу. Решта страховиків здали ліцензії за власною заявою, при цьому значна частина з них була під заходами впливу за порушення нормативів.

Станом на 15.09.2021 року:

- в Державному реєстрі фінансових установ (ДРФУ) обліковується 169 страховиків, з них 17 – компанії зі страхування життя;

- серед страховиків-ліцензіатів є 10 компаній, які зареєстровані у зоні проведення операції об'єднаних сил та АР Крим, з них: 1 страховик знаходиться у стані припинення, 2 – подають звітність до НБУ;

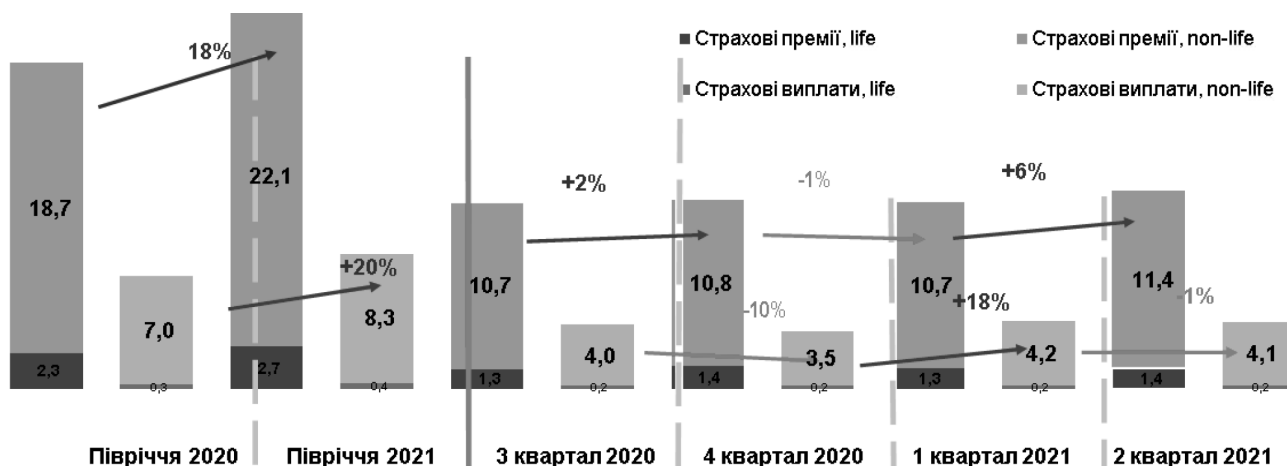

Рис. 1. Страхові премії та страхові виплати страхових компаній, млрд. грн.

Джерело: складено авторами на основі [6]

– у 11 страховиків за результатами право-застосування тимчасово призупинено ліцензії на здійснення страхової діяльності, з них 3 – компанії зі страхування життя, 2 страхові компанії, що здійснюють діяльність з ОСЦПВВНТЗ, 1 компанія зареєстрована в зоні проведення ООС [4].

Абсолютний розмір прийнятних активів постійно зростає та на 01.07.2021 вже перевищував 50 млрд. грн (на 01.01.2020 року – 42,7 млрд грн.). Частка прийнятних активів в загальній сумі активів також зросла та складає 77% (на 01.01.2020 року – 67%). Структура прийнятних активів на понад 50% складається з банківських депозитів та ОВДП. При цьому спостерігається перетікання депозитів в ОВДП з початку 2020 року. Це пов'язано як із дохідністю, так і з детальним дослідженням наглядом обтяженості та наявності таких депозитів і неврахування їх до прийнятних активів. Стабільно висока частка в прийнятних активах належить нерухомості (9,1%), що частково представлена земельними ділянками та жилою нерухомістю, які регулярно переоцінюються.

Загальні підписані премії у I півріччі 2021 року перевищили показники I півріччя 2020 року (найважчий період «коронакризи») на 18% і склали 24,8 млрд. грн., при цьому висхідна тенденція має місце як у сегменті non-life, так і у сегменті life. Обсяги сплачених страхових виплат/відшкодувань у I півріччі цього року також приросли – на 20% порівняно з аналогічним періодом минулого року, при цьому приріст виплат був більшим у сегменті non-life (+46,6%). Рівень виплат склав 35% та залишився незмінним. Динаміка показників за останні 4 квартали свідчать про повернення роботи страхового ринку до нормального бізнес-циклу та адаптацію до роботи в умовах карантинних обмежень [7].

Ринок страхування життя не багаточисельний та має високу концентрацію: на чверть гравців ринку (5 страхових компаній) припадає 90,6% резервів зі страхування життя (табл. 1).

За накопичувальне страхування життя отримано 2,75 млрд. грн. премій та виплачено майже 439 млн. грн., з іншого страхування життя, яке включає банківське страхування та страхування від критичних захворювань, отримано 1,12 млрд. грн. та виплачено 101 м. грн.

Розподіл концентрації ринку у 2020 та 1 півріччі 2021 роках є досить сталим та не зазнав істотних змін. На страховиків нижче 100-ї позиції припадає тільки 0,5% від загальних страхових премій. 90% страхових премій за I півріччя 2021 року сконцентровано у 60 страховиків (50 страховиків з ринку non-life та 10 страховиків з ринку life). Концентрація страхових премій від фізичних осіб набагато вища – 80% ринку у 20 страховиків. Застрахованих фізичних осіб за 2021 рік зросла до 1,6 млн осіб, кількість застрахованих на кінець звітного періоду склала 5,44 млн осіб.

Таблиця 1

ТОП страховиків за 9 місяців 2021 року

Назва компанії	Сума, тис. грн.
ТОП-10 найбільших ризикових страховиків за валовими преміями	
ARX	2501453
УНІКА	2344733
ТАС СГ	1807527
УСГ	1672521
АРСЕНАЛ СТРАХУВАННЯ	1586164
ІНГО	1449637
PZU УКРАЇНА	1 302 549
ВУСО	1237707
АЛЬФА СТРАХУВАННЯ	1073071
ПРОВІДНА	956 124
ТОП-5 страховиків життя за преміями, 9 місяців 2021 року	
МЕТЛАЙФ	1488453
ТАС	553281
PZU УКРАЇНА СТРАХУВАННЯ ЖИТТЯ	466012
УНІКА ЖИТТЯ	390749
ARX LIFE	237732
ТОП-10 найбільших ризикових страховиків з виплат	
УСГ	2208071
УНІКА	961 767
ARX	942 286
ТАС СГ	837 416
ІНГО	659 235
АРСЕНАЛ СТРАХУВАННЯ	622 658
PZU УКРАЇНА	489 405
ВУСО	436 267
ПРОВІДНА	431 828
ОРАНТА	318 656
ТОП-5 страховиків життя за виплатами	
МЕТЛАЙФ	221 627
ТАС 113 425	113425
PZU УКРАЇНА СТРАХУВАННЯ ЖИТТЯ	41 077
ARX LIFE	37 354
УНІКА ЖИТТЯ	28 261

Джерело: складено на підставі [5]

При цьому на даний момент на українському ринку страхування існує ряд проблем, які не дають цьому виду діяльності розвиватися на тому ж рівні, що і в розвинених країнах (табл. 2).

Вирішення виділених проблем можливе лише об'єднавши зусилля держави та страхових організацій. Можна усунути деякі проблеми, які стримують розвиток цього виду страхування через низку необхідних заходів:

1. Дати можливість страховим компаніям брати участь у вирішенні соціальних проблем.

2. Держава повинна збільшити вимоги до страхових компаній, що забезпечить високий рівень надійності страховиків життя та дозволить їм виконати взяті на себе зобов'язання щодо виплат при настанні страхового випадку.

3. Необхідні цікаві та привабливі програми страхування, які б відповідали потребам населення, відповідали б на нові соціальні проблеми.

Наразі до вищезгаданих проблем страхового ринку, треба сказати і про воєнні дії які почались в Україні з 24.02.2022 року у зв'язку з агресією Росії. Згідно з результатами опитування, яке НБУ в березні 2022 року провів серед страхових компаній, ринок страхування продовжує працювати. Більшість страховиків організували свою роботу, здійснивши евакуацію співробітників у безпечніші регіони, забезпечивши віддалену роботу персоналу, збереження технічних засобів та баз даних. Водночас страхові компанії зіткнулися з серйозними викликами.

В опитуванні Національного банку взяли участь 119 страховиків із 145 зареєстрованих станом на 1 квітня 2022 року в Україні. Це 82% від загальної кількості страховиків, на які припадає 91% страхових премій зі страхування non-life та 100% страхових резервів зі страхування життя.

Сьогодні на ринку non-лайф працює 132 страхові компанії. З них 25 страховиків, на які припадає 9% загального обсягу ринку, не надали відповідей щодо діяльності у період війни. 17 страховиків (менше 2% обсягу ринку) заявили, що на час надання відповідей ще не налагодили процес виплати страхових відшкодувань.

Усі інші страхові компанії, а це 89% страхового ринку за обсягами діяльності, повідомили, що продовжують працювати, своєчасно і в повному обсязі виконувати власні зобов'язання за договорами страхування та навіть укладати нові договори.

Відповідно до наданих страховиками відповідей 42% страховиків мають проблеми з повним та своєчасним поданням звітності. 25 страховиків, на які припадає 10,5% страхового ринку, зазначають про проблеми з виконанням нормативів. Із них сім найбільших за обсягами діяльності (8,9% ринку) мали проблеми з дотриманням нормативів і до війни, у 2021 році.

Фінансова спроможність страховиків у воєнний час прямо залежить від якості та структури їх активів і запасу капіталу у довоєнний період.

Водночас результати опитування показали, що усі компанії потерпають від військових дій на території України. Так, суттєво знизилася обсяги продажів, особливо через роздрібні канали, є багато запитів від клієнтів на відтермінування чергових платежів та розірвання договорів страхування.

У зв'язку з переміщеннями, тимчасовим захопленням територій, фізичним знищенням об'єктів нерухомості скорочується кількість центрів обслуговування клієнтів страховиків. Проблемними є організація врегулювання страхових випадків у регіонах, де ведуться бойові дії, проведення оглядів транспортних засобів, отримання та належне оформлення оригіналів документів для подання страховику з метою отримання страхової виплати, виклик поліції на місце ДТП. На страховому ринку сьогодні працюють 13 страховиків зі страхування

Таблиця 2

Проблеми ринку страхування в Україні

Проблема	Опис проблеми
Достатньо високий рівень інфляції	В економічно розвинених країнах рівень інфляції набагато нижчий, а невисока інфляція вважається однією з найголовніших умов розвитку страхування життя
Низький рівень платоспроможності населення	Середній рівень доходів громадян не дозволяє їм скористатися цим видом страхування. Купувати страхування життя за низького доходу просто немає сенсу, тому що розміри доступних вигод будуть надто малі, а витрати на підвищений рівень страхової компенсації дуже високі для людей із низькою заробітною платою.
У населення відсутня усвідомлена потреба в страхування життя.	Причиною цього є неактивне інформування населення існування страхування життя. Також страхові організації не створюють привабливих продуктивних пропозицій населення. До того ж, більшість населення не в змозі самостійно усвідомити свої фінансові потреби у страхуванні життя
Низький рівень довіри до страхової галузі загалом	Поліс купується не менше, ніж на п'ять років, а краще років на п'ятнадцять. Довгострокові вкладення не залучають населення, вони їх лякають, адже більшість населення не має впевненості, що страхові компанії, що діють на ринку зараз, існуватимуть протягом такого тривалого проміжку часу. Через це утворюється нестабільність страхових компаній.
Низька поінформованість про страхування життя	Кожен третій із тих, хто чув про страхування життя, не зможуть пояснити його сутність, відмінності між різними видами страхування життя
Слабка забезпеченість кваліфікованими кадрами	Відсутність грамотних та професійних страхових консультантів, фахівців, агентів, які мають достатні знання та навички, що дозволяють розвивати страховий бізнес, тим більше на міжнародному рівні, відповідно до їх стандартів

Джерело: складено на підставі [5]

життя. Усі вони провадять діяльність, обслуговують клієнтів та здійснюють страхові виплати. Водночас компанії повідомляють про значне зниження надходжень страхових платежів, фіксуються обмеження в діяльності компаній, пов'язані зі складнощами організації зв'язку та роботи персоналу, ускладненим доступом до офісів та оригіналів документів. Усе це ускладнює здійснення страхових виплат, особливо внаслідок смерті осіб, застрахованих на окупованих територіях.

Незважаючи на війну, ринок страхування продовжує працювати. Національний банк докладає усіх зусиль, аби ця тенденція зберігалася й надалі. Перш за все, шляхом здійснення постійного діалогу з учасниками ринку та оперативного реагування на його потреби.

Висновки з проведеного дослідження. На сьогодні страхування життя стрімко набирає обертів, але цьому заважає ряд зазначених вище проблем. Необхідно створити умови для розвитку страхування, одним з яких є проведення страховиками, ЗМІ та навчальними закладами великої просвітницької роботи серед населення, що показує сутність та механізми реалізації програм страхування життя. Активна робота в цьому напрямку допоможе встановити довіру до страхування та сформувати сучасну страхову культуру.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Волохова Л. Ф. Зарубіжний досвід розвитку ринку страхування життя як чинник впливу на українські реалії. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Економіка і менеджмент*. 2019. Вип. 35. С. 137–142.
2. Летняк С. П. Стан і перспективи розвитку ринку страхування життя в Україні. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія: Економіка*. 2019. № 12. С. 119–123.
3. Лобова О. М., Кудря М. Г. Тенденції страхування життя в Україні. *Финансовые услуги*. 2017. № 2. С. 27–33.
4. Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері фінансових послуг. Консолідовані звітні дані про страховий ринок України 2019 року. URL: https://www.nfp.gov.ua/files/OgliadRinkiv/SK/sk_2019.pdf (дата звернення: 26.04.2022).
5. Національний банк України. Майбутнє регулювання ринку страхування. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/White_paper_insurance_fin_pr_2020-04-22.pdf?v=4 (дата звернення: 23.04.2022).
6. Рудь І. Ю. Теоретичні основи страхування життя в Україні. *Електронне наукове фахове видання «Гло-*

бальні та національні проблеми економіки». 2017. № 16. С. 787–792. URL: <http://global-national.in.ua/issue-16-2017>.

7. World International Insurance Fact Book 201. *International Insurance Institute*. 2021. 242 p. URL: https://www.iii.org/sites/default/files/docs/pdf/insurance_factbook_2020.pdf (дата звернення: 20.04.2020).

REFERENCES:

1. Volokhova L. F. (2019) Zarubizhnyi dosvid rozvytku rynku strakhuvannia zhyttia yak chynnyk vplyvu na ukraïnski realii [Foreign experience in the development of the life insurance market as a factor influencing Ukrainian realities]. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Serii: Ekonomika i menedzhment*, vol. 35, pp. 137–142. (in Ukrainian)
2. Letniak S. P. (2019) Stan i perspektyvy rozvytku rynku strakhuvannia zhyttia v Ukraini [Status and prospects of the life insurance market in Ukraine]. *Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu «Ostrozka akademiia»*. Serii: Ekonomika, no. 12, pp. 119–123. (in Ukrainian)
3. Lobova O. M., Kudria M. H. (2017) Tendentsii strakhuvannia zhyttia v Ukraini [Trends in life insurance in Ukraine]. *Fynansovye usluhy*, no. 2, pp. 27–33. (in Ukrainian)
4. Natsionalna komisiiia, shcho zdiisniue derzhavne rehuliuвання u sferi finansovykh posluh. Konsolidovani zvitni dani pro strakhovyi rynek Ukrainy 2019 roku [National Commission for State Regulation of Financial Services. Consolidated reporting data on the insurance market of Ukraine in 2019]. URL: https://www.nfp.gov.ua/files/OgliadRinkiv/SK/sk_2019.pdf (accessed 26 April 2022). (in Ukrainian)
5. Natsionalnyi bank Ukrainy. Maibutnie rehuliuвання rynku strakhuvannia [National Bank of Ukraine. Future regulation of the insurance market]. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/artisle/White_paper_insurance_fin_pr_2020-04-22.pdf?v=4 (accessed 23 April 2022). (in Ukrainian)
6. Rud I. (2017) Teoretychni osnovy strakhuvannia zhyttia v Ukraini. Elektronne naukove fakhove vydannia [Theoretical foundations of life insurance in Ukraine. Electronic scientific professional publication]. *Hlobalni ta natsionalni problemy ekonomiky*, no. 16, pp. 787–792. URL: <http://global-national.in.ua/issue-16-2017> (in Ukrainian)
7. World International Insurance Fact Book 201. *International Insurance Institute*. 2021. 242 p. URL: https://www.iii.org/sites/default/files/docs/pdf/insurance_factbook_2020.pdf (accessed 20 April 2022). (in Ukrainian)